

Sportnyelvünk a médiában

A mai magyar nyelv rétegződésével az elmúlt években, évtizedekben igen behatóan foglalkoztak a nyelvészek. A szaknyelvi kutatások keretében sor került a sportnyelv vizsgálatára is.

A *sportnyelv* kifejezés, mint a Nyelvművelő kézikönyv 1985-ben napvilágot látott II. kötetében olvashatjuk, kétféle jelentésben használatos. „Egyrészt — szűkebb értelemben — a sport nyelvét mint sajátos szaknyelvet (szakszókincset és kifejezőkészletet) értjük rajta, másrészt — tágabb értelemben — ide soroljuk a sportújságírás nyelvét (a sajtónyelv többi változatától eltérő szóhasználati és stíláriis sajátosságait) is” (674).

Cikkemben ez utóbbi értelmezés szerint használok a *sportnyelv* elnevezést, különös tekintettel a rádió és a televízió nyelvhasználatára, a mai magyar elektronikus média sportnyelvére.

Ma, a 20. század végén egyik legfontosabb értékünk az információ. Ennek létetemenyesei a tömegtájékoztató eszközök. Mindennapi életünkre óriási a hatásuk, a befolyásuk (talán túl nagy is). Nehezen tudnánk elképzelni napjainkat a televízió vagy a rádió szolgáltatta információk, s egyáltalán a média keltette érzések, benyomások nélkül.

Roland Barthes, a hatvanas-hetvenes évek nagy hatású francia irodalomkritikusa és gondolkodója írta, hogy „a tömegkommunikációs eszközök hatással vannak mindennapi beszédkultúránkra” (idézi Balázs Géza: Tömegkommunikáció és anyanyelv. Édes Anyanyelvünk. 1996/3: 3). A média erőteljesen befolyásolja a nyelvhez való viszonyunkat: gazdagítja, ám olykor, sajnos, torzítja is. Mindenesetre a legkülönbébb nyelvi divatok elindítója lehet.

A televízió vezető szerepe a médiában egyre nyilvánvalóbb. Több érzékünkre hat egyszerre, a kép és a hang együttes hatása komplex élményt kelt bennünk. A televízió nyelvhasználatát sokféle tényező befolyásolja. Az egyik legfontosabb a műfajok közti különbség. Más nyelvi magatartást követel a nyelvhasználotól, a tudatos beszélőtől a hírek, közlemények felolvasása, mást a kötetlen beszélgetés, megint mást az élő közvetítés.

Az élő sportközvetítés legfőbb jellemzője, hogy szövege lazábban van megszerkesztve, mint egy interjúé vagy egy hírósszefoglalóé. A sportriporter nyelvére a kötetlenség mellett jellemző bizonyosfajta túlfűtöttség és — olykor — pongyolaság is. Novotny Zoltán, a kiváló rádiós sportújságíró így fogalmazta meg a rádió- és a televízióközvetítés közötti különbséget: „Ha valaki szépen beszélhet, vagy kötelessége, hogy szépen beszéljen magyarul, az a televízió sportriportere. Azért, mert lassabban lehet beszélni, lehet szüneteket tartani és lehet követni az eseményeket, nem kell láttatni” (Duna Televízió, 1997. szeptember 26.).

Ezek a követelmények tapasztalataim szerint nem mindig valósulnak meg, Wachá Imre mutatott rá egy tanulmányában, hogy a rádió és a televízió sportközvetítései egy-egy szó eltérő használatában is különböznek. Példaként a *null—nulla* szópárt említi (Nyelvészet és tömegkommunikáció. Szerk. Grétsy László, Bp., 1985. I. kötet, 207). Úgy gondolom, ma már nem tehetünk különbséget e két szóalak használatában, hiszen mindkét forma egyaránt előfordul mind a rádióban, mind a televízióban. (De például az 1998. március 9-i BVS—CFTC labdarúgó-mérkőzés közvetítésében a *null—null* kifejezés többször hangzott el, mint a *nulla—nulla*.)

Az élő sportközvetítés nyelvezete sportáganként is változik. Ugyancsak Novotny Zoltán nyilatkozik erről a Duna Televízió sportműsorában. A riporter szempontjából „legkegyetlenebb” sportágnak a kézilabdát tartja, mert addig, amíg a két kapu közötti területen folyik, unalmas a játék, ám ahogy lendületbe jönnek a játékosok, a legvárhatóbb pillanatban születik a gól, s a megkezdett mondat befejezetlenül marad. Más a helyzet a labdarúgásban, a vízilabdában és egyéb sportágakban, ahol inkább van lehetősége a riporternek leírni és bölcsekedni.

A már említett labdarúgó-közvetítésben figyeltem meg, hogy a leginkább kedvelt mondatforma a mellérendelt összetett mondat volt. A szövegalkotásban gyakori az és kötőszóval kezdett mondat: „És végül...”; „És szabadrúgás...”; „És hátra kerül a labda...”

Nem húzhatunk éles határvonalat az egyes televíziós és rádiós műfajok mondat szerkesztése között, bár vannak a műfajokat jellemző sajátosságok. Az élő közvetítés gyakori jellemzője a félbehagyott mondat. Pl.: „...egy legurított lövőhelyzet” (Eurosport, 1998). Itt a *labda* szónak a kihagyása okozott zavart a megértésben. A mondat félbeszakadása többnyire a felfokozott érzelmi állapotnak a következménye.

Az előre megszerkesztett sportműsor, sportösszefoglaló nyelvhasználatában és hangzásában is eltér az élőbeszédtől. Legfőbb jellemzői: a szünetek megtartása, a gondosabb hangsúlyozás, a lassúbb beszédtempó. Ebben a műfajban a mondat szerkesztés az összetett mondatokra épít, hiszen az előre megírt szöveg lehetővé teszi a bonyolultabb formák használatát. Pl.: „A legjobb magyar együttest, az MTK-t a 35., míg az FTC-t a 89. helyre rangsorolták”.

A rádió sportnyelvének egyik fő célja, hogy a beszéddel láttassa a különféle sporteseményeket. Novotny Zoltán szerint a rádióriporternek gyors munkát kell végeznie, kötelező a rögtönzés, és láttatnia is kell. Az izgatott, feszült hangulat hatására nő a közvetítő beszédsebessége, és ezzel megnő a hibalehetőségek száma is. Ebből is eredhet az igekötőről az igére átcsúszó hangsúlyok használata: „Jönnek a románok, kipiszkálják onnan” (Jégkorong, 1998. március 28.). Még egy példa az izgalom okozta szabálytalan hangsúlyozásra: „Egy ragyogó kiugratás. Hámori emel, góll!”

Az élőbeszédben nyomatékosító szerepet töltenek be az ismétlések: „...maradt egy hézag, maradt egy lyuk”. Vannak azonban olyan esetek, melyekben az ismétlés pusztán az idő kitöltését szolgálja: „...és eltette a korongot, eltette a korongot”; „...mindegy, hogy hova, mindegy, hogy hova”.

Az élő adásokban gyakoriak az értelmezői szószerkezetek: „...ismét a fehér mezés hazaiak, a Gázszer játékosai törhetnek előre”: „Ők maradtak fölényben, mármint a hazaiak”: „Most pedig a csereként beállt győri játékos, Szarvas János volt, aki megpróbálta...”

A rádió sportösszefoglalóinak nyelvezete — a televízióiéhoz hasonlóan — tagoltabb, rendezettebb, mint az élő közvetítéseké. Gyakoriak az összetett mondatok, az értékelő megállapítások, összegzések, például az ilyen fordulatok: „Tovább tart a Kiss László és fiat-csoda” (labdarúgás, Petőfi rádió, 1997. április 5.).

A média sportnyelvének leginkább szembeötölő sajátossága a magyarítás és a (visz-)zajidegenítés küzdelme. Erről azonban már csak egy másik cikkben számolhatok be.

Tóthné Vincze Bernadett